

Lífsgrös og leyndir dómar

eftir Ólínu Kjerúlf Þorvarðardóttur

Vilhelmína Haraldsdóttir

blóðmeinalæknir á
Landspítala og formaður
Félags áhugamanna um
sögu læknisfræðinnar

vilhehar@landspitali.is

Nýlega kom út bókin *Lífsgrös og leyndir dómar* eftir Ólínu Kjerúlf Þorvarðardóttur þjóðfræðing. Bókin hefur verið tilnefnd til Íslensku bókmenntaverðlaunanna 2019 í flokki fræðibóka.

Ólína flutti afar áhugavert og skemmtilegt erindi á nýlegu málþingi Félags áhugamanna um sögu læknisfræðinnar þar sem fjallað var um galdra og lækningar. Ég taldi mig því hafa mjög góða hugmynd um efni bókarinnar áður en ég hóf lesturinn. Bókin var þó enn læsilegri og fróðlegri en ég átti von á.

Bókin byrjar á stuttum kafla um upphaf lækninga á heimsvísu. Þar er stiklað á stóru en kaflinn setur engu að síður þróun lækninga á Íslandi og á Norðurlöndunum í alþjóðlegt samhengi þess tíma. Það er líka alltaf áhugavert að lesa um Íslendinga sem stunduðu lækningar og ferðuðust um Evrópu og fylgdust með því hvað var að gerast þar í fræðunum. Þannig er talið líklegt að Hrafn Sveinbjarnarson hafi farið til Salerno á Suður-Ítalíu og leitað sér þekkingar þar og að Ísleifur Gissurarson biskup, sem sinnti lækningum, hafi numið lækningar í klausturskóla í Þýskalandi. Það er því alls ekki nýtilkomið að fara utan til að leita sér þekkingar í læknisfræði.

Fjallað er um lækningar að fornu hér á landi og nokkuð ítarlega um Hrafn Sveinbjarnarson sem almennt er talinn vera fyrsti íslenski læknirinn. Ólína rökstyður þá skoðun sína að lækningabókin AM 194 8vo sem skrifuð var á Geirróðareyri nú Narfeyri á Snæfellsnesi árið 1387 byggist

á lækningabók Hrafns en þar bjó Guðrún systir Hrafns og Einar sonur hans dvaldi þar eftir víg föður síns. Bókina nefnir hún því *Hrafnsbók*.

Næst fjallar Ólína um særingar, töfraþulur og galdrafárið. Ólína ritaði doktorsritgerð um galdramálin á Íslandi og þar kemur fram að ekki var óalgengt að fólk væri dæmt á bálið vegna tilrauna til lækninga. Á þessum tíma voru mörkin milli lækninga og galdra oft mjög óljós.

Sérstakur kafla er um konur og lækningar. Konur voru áberandi sem læknar í orustum í Íslendingasögnum, svo sem orustunni á Stiklastöðum í Noregi árið 1030, en síðar breyttist verksvið kvenna og þær sinntu síður lækningum en voru fyrst og fremst yfirsetukonur. Þó nokkrar frásagnir eru af barnsfæðingum og fæðingarhjálp og það fer ískaldur hrollur um mann við að lesa um hve mikið hættuspil fæðingin var fyrir móður og barn. Þá var gott fyrir fæðandi konu að halda um lausnarstein

sér til halds og trausts. Lausnarsteininn átti að geyma í hveiti milli nota og vefja hann svo í hreint léreft eða líknarbelg. Það er áhugavert að lesa um orðið læknir en í fornþekkingunum voru allir nefndir læknar, jafnt konur sem karlar, ef þeir höfðu þannig kunnáttu til að bera.

Síðar fór að bera á sérhæfingu í lækningum, í grasalækningar sem þróuðust í lyflækningar, og í handlækningar sem bartskerar sinntu um tíma. Nokkuð er fjallað um grasalækningar sem byggðust aðallega á jurtum, bæði til inntöku og í bókstrum. Hér á landi hafa fundist merki um að jurtir hafa verið ræktaðar til lækninga. Þá er fjallað um handlækningar þar sem búíð var um sár, hleypt úr sulli, brennt fyrir blæðingar og svo allar blóðtökurnar en um þær giltu flóknar reglur sem er erfitt að skilja nú á tímum.

Í viðauka bókarinnar er mjög ítarlegt yfirlit um íslenskar lækningajurtir, erlendar lækningajurtir og lækningasteina sem voru taldir mjög nytsamlegir, sérstaklega þegar kona var í barnsnauð.

Bók Ólínu er bæði fróðleg og skemmtileg. Ólína hefur sagt að bókin hafi verið lengi í bígerð, í allt að 20 ár. Tímasetning útgáfunnar er ábyggilega góð. Hjá Félagi áhugamanna um sögu læknisfræðinnar finnum við að það er mikill áhugi á sögu lækninga hér á landi og góð aðsókn er að fræðslufundum félagsins. Þá er mikill áhugi hér á landi á náttúrulyfjum og margir munu vilja lesa um lækningajurtirnar sér til gagns og gamans.